Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1789-1804

DOI: 10.29228/TurkishStudies.39847

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 20.11.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 20.12.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (17.12.2019)-Referee 2 (16.12.2019)

This article was checked by iThenticate.

KÜRESELLEŞME EKSENİNDE YENİ KAVRAMLAR

Halil AYTEKİN - Elif ATEŞ***

ÖZ

Küreselleşen dünyada siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler yeni dünya düzeninin bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu bileşenler içerisinde, özellikle ekonomik gelişmeler sonucu, ulus devletlerin etkinliklerinin azalması, mal ve hizmet sektörünün hızla gelişmesiyle küresel sermayenin gücü biraz daha artmıştır. İletişim teknolojilerinin sağladığı imkânlarla bilgiye ulaşmak daha da kolaylaşmış, iletişim ve etkileşim her alanda insanlara inanılmaz kolaylıklar sağlamıştır. Ancak, bu gelişmeler aynı zamanda birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Savaşlar, göç, kıtlık, küresel iklim değişikliği insanları farklı coğrafyalarda yaşamaya itmiş, yaşadıkları yerleri, terk etmeye, farklı dil ve kültüre sahip, kendilerine tamamen yabancı insanlarla birlikte yaşamaya zorlamıştır. Küresel dünyanın sorunları, dünya genelinde büyük kitle hareketlerini tetiklemiş ve çoğu zaman, yürürlükte olan politikalar ortaya çıkan yeni sorunlar karşısında yetersiz kalmıştır. Öyle ki insanlığın bu zamana kadar karşılaşmadığı birçok sorun gün yüzüne çıkmış, bu sorunlara birçok çözüm önerisi getirmek için yerel ve uluslararası ölçekte çalışmalar hayata geçirilmiş ve “küresel köy”ün ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalara hız kazandırılmıştır. Küreselleşmeyle birlikte, küresel vatandaş/dünya vatandaşı, küresel kültür, yabancı düşmanlığı (xenophobia), kültür bencilliği (ethnocentrism), kültürel yozlaşma (deculturation), asimilasyon, kültürleşme (acculturation), kültüraşırılık (transculturality), çokdillilik, çokkültürlülük, gibi kavramlar ortaya çıkmış ve farklı dil ve kültürlere sahip insanlar arasında ortaya çıkan sorunlara bu kavramlar üzerinden ayna tutulmaya çalışılmıştır. Küreselleşen dünyanın getirdiği tüm bu kavram karmaşası içerisinde, iletişimin karşısında kimine göre en büyük engel, kimine göre de en önemli araç olarak ulus devletlerin milli değerleri arasında yer alan

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, E-posta: haytekin@omu.edu.tr

** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta:e.ates1987@gmail.com

kültür ve dile işaret edilmektedir. Nitel araştırma tekniği olan tarama modeli kullanılarak yürütülen bu çalışmada, dil, kültür gibi değerler ışığında küreselleşen dünyanın yeni sorunları üzerinde durulmuş, dünya üzerindeki insan hareketliliğinin ve dolayısıyla insanlararası etkileşimin meydana getirdiği sorunlar söz konusu kavramlar üzerinden tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Dünya Vatandaşı, Çokdillilik, Çokkültürlülük, kültürleşme, kültüraşırılık.

NEW CONCEPTS ON THE AXIS OF GLOBALISATION

ABSTRACT

In the globalizing world, political, economic, social and cultural developments constitute the components of the new world order. In these components, especially as a result of economic developments, the decline of the activities of nation states and the rapid development of the goods and services sector increased the power of global capital. Thanks to the opportunities brought by communication technologies, access to information has become even easier, however, communication and interaction have provided incredible facilities for people in every field. Nevertheless, these developments have also brought about many problems. Wars, migration, famine, global climate change have forced people to live in different geographies and forced them to leave the regions where they live, to live with people who have different languages and cultures and who are completely foreign to them. The problems of the global world have induced massive mass movements around the world, and often the policies in force have been inadequate against the emerging problems. In fact, many problems that humanity has not encountered until today have come to light, and local and international studies have been carried out to offer many solutions to these problems and efforts have been accelerated to meet the needs of "global village". In the last century, with the globalization, the concepts such as global citizenship, global culture, xenophobia, ethnocentrism, deculturation, assimilation, acculturation, transculturality, multilingualism, multiculturalism have been mentioned more than ever, and the problems that arise among people with different languages and cultures have been tried to keep a mirror on these concepts. In all this confusion of concepts brought about by the globalizing world, culture and language, which are among the national values of nation states, are considered as the most important obstacles to communication while others are considered as the most important means of communication. In this study, which was conducted using the screening model, which is a qualitative research technique, the new problems of the globalizing world in the light of values such as language and culture are emphasized and the problems caused by human mobility and interpersonal interaction on the world were discussed through concepts.

STRUCTURED ABSTRACT

The world, deeply shaken by technological developments in which communication and interaction are rapidly increasing, is now the scene of greater human mobility than ever before. The ease of transportation and communication offers great convenience to people. It has become easier than ever to access information, to communicate with people on the other side of the world, to buy and sell any product, or to travel to any geography. In a world where there is a constant circulation of people between countries, borders are no longer an obstacle to communication and cohabitation, and they remain a political barrier.

The technological developments have made international trade easier and companies opened to foreign markets have the opportunity to market their products on a global scale. However, developed countries need the natural and human resources of developing countries while developing countries need the capital, technology and brain power of developed countries. This exchange based on mutual interest is not entirely pure or harmless for both developed and developing countries. Wherever there is communication, mutual material and spiritual exchange takes place, and the material and spiritual values received and given are transferred to other members of society through individuals. As a matter of fact, the inevitability of interaction and the imposed global culture are perceived as a threat to some national values of nation-states such as culture and language. Culture and language, which exist in different forms in each society, are two dynamic elements at the center of mutual communication for societies.

Culture and language are the common denominator of a nation. The sense of being a nation arises from culture and language, which is a collection of shared values. This is such a strong bond that one often sees his culture and language as superior to all other cultures and languages, and sees other cultures and languages as inferior to his own culture and language. Beyond love and devotion to his own culture, ethnocentrism, which means conservatism and bigotry, is one of the biggest obstacles to living together. Because respect and tolerance are the most important values to be adopted for the sustainability of mutual communication. Another obstacle to mutual communication and to conflict resolution in the world is xenophobia. It is a 'hate crime' against humanity, which is defined as an extreme expression of prejudice involving feelings of hostility, hatred, fear, mistrust or intolerance towards strangers, which occurs in a spiritual dimension, but sometimes manifests in a material dimension. In addition to this, assimilation, which involves the stages of integration imposed on a group or a society, is also unacceptable in terms of human fundamental rights and freedoms. It is a crime against humanity to invade and colonize another country, to force change in every aspect of social life, or to impose sanctions on immigrants who migrate to a country dominated by the dominant culture, for reasons such as war, work, education, health and so on. In fact, most societies today are multilingual and multicultural.

The idea of world citizenship, put forward by the German philosopher Immanuel Kant, is seen as the ideal approach to the solution of all this chaos brought about by globalization. A citizen of the world is a global citizen model that is aware of a wider world, respects and values

diversity, reacts to social injustice, is willing to be an active actor in joint action and responsible for making the world a more fair and livable place. It is essential for the future of our world to train global citizens who can act together in the solution process of global problems such as global warming and climate change, wars, famine, depletion of underground and aboveground energy resources, education, health, gender equality... But this idea can be diverted and transformed the world into chaos in line with the wishes of the imperialist powers, which govern the global media.

Today, communities with different languages and cultures who have been living together for centuries due to various reasons such as war, migration, natural disasters, disease and work are being differentiated more than ever with the idea of globalization which is described as integrative. It is unacceptable to impose a single lifestyle that the imperialist powers deem appropriate to the nation-states that have existed with different names and different forms of administration since they existed and already possess a cultural diversity.

In recent years, people who are strictly bound to their national values is tried to be detached from these values and de-identified with the promise of living together and acting together, underlining concepts that are harmful to humanity, such as racism, ethnocentrism, xenophobia, depicting thoughts that have existed in perception for centuries, but which are new in words. Today, rather than the abolition of borders between countries, more specific borders are created and the concept of the Other is underlined more than ever. The games played on the Middle East disrupt the balance of power, the borders are redrawn and the discrimination between east-west, rich-poor, black-and-white, which increases day by day, leads the world into chaos. However, capitalism continues to live under different names such as modernity, globalization and postmodernism and exploit people. Ensuring world peace, preserving cultural diversity in the world, creating a bond of heart among the citizens of the world with the universal values and enabling people to live and act together depend on the policies that developed countries will follow today.

Keywords: Globalization, global citizenship, multilingualism, multiculturalism, acculturation, transculturality.

Giriş

"Küreselleşme, bilgide, iletişimde, etkileşimde, haberleşmede, ulaşımında, finans piyasalarında yerel, bölgesel, ulusal sınırları aşındıran, ülkeler arasında ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal bağımlılığı artıran bir süreçtir" (Zencirkıran, 2016: 279). Küreselleşme (globalization), bölgesel ekonomilerin, toplumların ve kültürlerin dünya çapında bir iletişim ve ticaret ağı aracılığıyla bütünleşmesi için devam eden bir süreç olarak da tanımlanabilir. Küreselleşme süreci, küresel iletişimi mümkün kılan ve seyahat etmeyi daha hızlı hale getiren hızlı teknolojik gelişmeleri içeren, uluslararası pazarların yerel ve ulusal düzeyde büyümelerine olanak sağlayan bir dizi faktörden oluşmaktadır.

Küreselleşme dünyada dış ticareti yaratmış ve genişletmiştir. Tüm bu gelişmeler, ek pazarlar açan şirketler için daha fazla gelişme fırsatı üretmekte, paylaşılan kültürel değerlerin artması sonucunda daha fazla müşteri uyumuna olanak sağlamaktadır. Küreselleşme sayesinde sadece gelişmiş ülkelerde bulunan ürünler şimdi dünyanın herhangi bir yerindeki bir başka ülkede de bulunabilir. Ülkeler,

uluslararası ticaret aracılığıyla dünya genelinde ithalat ve ihracat yapabilmekte, doğrudan veya dolaylı olarak dünyadaki ekonomik faaliyetlere katılabilmektedirler. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin doğal ve insan kaynaklarına, gelişmekte olan ülkeler ise gelişmiş ülkelerin sermaye, teknoloji ve beyin gücüne ihtiyaç duymaktadır. Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bu alışveriş hem gelişmiş ülkeler için hem de gelişmekte olan ülkeler için tamamen saf veya zararsız değildir. "Küreselleşme iki farklı süreçten meydana gelir: "kü-yerelleşme" (glolocalization), yani "değişik coğrafi alanlarda değişik sonuçlar doğuran, küreselle yerelin birbirlerine nüfuz etmesi"ni amaçlar. Globalization ise, "dünya üzerindeki güçlerinin, nüfuzlarının ve bazı durumlarda çıkarlarının büyümesini [grow] arzulayan ulusların, şirketlerin ve benzerlerinin emperyalist hırsları ile çeşitli coğrafi alanlara kendilerini dayatma istekleri, hatta gereksinimleri" üzerine yoğunlaşır. Bu bağlamda küyerelleşme, post-kolonyal kuramcılar tarafından öne sürülen farklı kültürel pratiklerin hibritleşme süreçleriyle ilgilidir" (Callinicos, 2013: 493). Bu açıdan bakıldığında küreselleşme gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için tehlikelidir. Nitekim batılı yaşam tarzının tüm dünyada yerleşmesine olanak veren ve hatta batılı gelişmiş ülkelerin diledikleri yerleri sömürmesini kolaylaştıran küreselleşme, dünyayı kaosa sürükleyebilecek bir güce sahiptir.

Küreselleşmeyle birlikte, gelişmiş ülkeler, maliyetlerin ve iş gücünün ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere iş sağlamayı tercih etmeye başlamış, ucuz ürünler üretebilmek için iş güvenliğini hiçe sayarak, emeğin sömürülmesine neden olmuşlardır. Küreselleşme süreci aile, din, sendikalar vb. toplumsal bağların büyük ölçüde aşınmasını da beraberinde getirmiş ve aile bağları/toplumsal ilişkileri zayıf insanlar arasında suç oranları artış göstermiştir. İstikrarsızlık, istikrar, krizler ve kaos olağan bir hale gelmiş, dünyada herhangi bir yerde yaşanan ekonomik krizin etkisi küresel düzeyde hissedilmeye başlanmıştır. Küreselleşme sürecinde üretim yapısının değişmesi, üretimde teknoloji kullanımının artması sonrasında özellikle mavi yakalı çalışanlar arasında işsizlik oranı yükselmiş ve bütün dünyada finans/eğlence merkezleri haline gelen metropollere yönelik iç göç önemli oranda artış göstermiştir. Farklılık ve çeşitliliğin artması, özellikle etnik köken ve din farklılığına dayalı çatışmalara/ gerilimlere neden olmuş ve ülkelerde milliyetçi/fundamentalist/ırkçı hareketler tırmanışa geçmiştir. Bunun sonucu azınlıklara, göçmenlere yönelik suçlarda artış kaçınılmaz hale gelmiştir (Zencirli, 2016: 247)

Ortak değerler sistemi olarak kültür ve dil

Küreselleşen dünyanın getirdiği tüm bu kavram karmaşası içerisinde, iletişimin karşısında kimine göre en büyük engel, kimine göre de en önemli araç olarak kültür ve dil ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle birbirinin parçası olan bu iki dinamik yapıyı açıklamak yerinde olacaktır. Kültür sözcüğü Cultura'dan gelmektedir. Latince'de, Colere, sürmek, ekipbiçmek; Cultura ise Türkçedeki «ekin» karşılığında kullanılıyordu. Culture sözcüğü 17. yüzyıla kadar Fransızca'da aynı anlamda kullanılmıştır. İlk kez ünlü Voltaire, Culture sözcüğünü, insan zekasının (esprit) oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Sözcük buradan Almanca'ya geçmiş ve 1793 tarihli bir Alman Dili Sözlüğünde Cultus olarak yer almıştır. Etnolog G. Klemm, (1843) « İnsanın Genel Kültür Tarihi » adlı on ciltlik eserinde Cultus sözcüğünü uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanmıştır. Sözcük ve kavram buradan, ıspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine geçmiştir. Marx, Fransızların esprit'sine daha yakın olan Hegel'in Geist (akıl, ruh) ve objektif Geist (nesnel ruh) kavramları yerine Cultus'u tercih etmiş ve kültür kavramının değilse bile, kültürel muhtevanın son derece kapsamlı bir tanımını vermiştir: Kültür, doğa'nın yarattıklarına karşılık, insanın doğanın yarattığı her şeydir (Güvenç, 1979: 96-97). Geçmişten günümüze kültürün birçok farklı tanımı yapılmış fakat Marx'ın kültür tanımı en kapsayıcı ve sınırları çizilmemiş bir tanım olarak tarihe geçmiştir. Marquet'a göre belli bir toplumun yaşam biçimi, Winston'a göre; sosyal etkileşimin bir ürünü, Wissler'e göre; belli bir düşünceler sistemi ya da bütünü, White'a göre ise; maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, simgelerden oluşan simge (sembol)'lere dayalı bir örgütlenmesidir. Fakat Güvenç'e göre yapılan tanımların en iyisi Tylor'un kültür tanımıdır. "Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak,

insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün'dür. (Tylor, 1871, aktaran: Güvenç, 102)

Günümüzde kültürün gelenekler aracılığıyla yaşatılan, âdetler üreten, toplumsal sürekliliği sağlayan, geçmişten bize yadigâr kalan miras olduğunu görürüz. Ancak her gelenek, bir önceki kültürel uygulama yorumlanarak, güncelle bağlantılandırılarak ve gelecek de göz önüne alınarak düzenlenip yaşatılır. Bu nedenle kültür, kolektif düşünme, örgütlenme ve birlikte yaşamanın yolu haline gelir. Bu açıdan bakıldığında, kültürün insan tarafından keşfedilmiş bir gerçeklik ve aynı zamanda bir temsil olduğunu söyleyebiliriz. Kültür, belirli bir (toplumsal) yapı tarafından yaratılır, fiilen mevcuttur, aynı zamanda da sürekli olarak kendini yeniler (Kartarı, 2016: 29). Hall'e göre, kültür insanın aktarıcısıdır; insan yaşamının kültürle ilişkisi olmayan ve onun tarafından etkilenmeyen hiçbir tarafı yoktur. Bu, kişiliğin, duygularını belli etme de dahil olmak üzere, kendini ifade etmenin, düşünce tarzının, hareket şekillerinin, problemlerin nasıl işlediği ve düzenlendiğinin, ekonomi ve yönetim sisteminin nasıl çalıştıklarının, bütün bunların nasıl birarada tutulduğunun ve işlevlerini nasıl yerine getirdiklerinin kültürle alakalı olduğu anlamına gelmektedir (1976: 16-17)

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak, kültüre bir topluma ait maddi ve manevi ürünlerin tümüdür diyebiliriz. Bu ürünleri toplum üyeleri *kültürlenme* yoluyla alır ve aynı şekilde bir sonraki nesle aktarırlar. Bu şekilde aktarımı gerçekleştiren kültür, toplumun üyeleri arasında yazılı olmayan ortak bir anlaşma ve uzlaşma aracı ve bir değerler sistemi olarak toplum içerisinde kendine yer bulur, üyeler arasındaki iletişimi kolaylaştırır ve üyelerin uyum içerisinde yaşamalarını sağlar. Kültür ortak bir bilincin ürünüdür dilde, davranışta, gelenek ve göreneklerde kendini gösterir. Dil aracılığıyla taşınan kültür algıyı oluşturur, kültürel bağlamda kelimeler sadece bir nesneyi karşılamaz, kullanan kişiye ve duruma göre birçok anlam taşır ve yine toplumun ortak bir ürünü olan beden dili, ses tonu, bakış, jest ve mimikle beraber, sadece o toplumun üyeleri tarafından algılanabilen çok farklı anlamları da ifade edebilir. "Dil, dilyetisinin gerçi en önemli, ama yalnızca belli bir bölümüdür. Hem dilyetisinin toplumsal ürünüdür, hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu bir uzlaşımlar bütünüdür" (Saussure, 2001: 38). Her toplumda farklı biçimlerde var olan kültür ve dil, toplumlar için karşılıklı iletişimin merkezinde yer alan iki dinamik unsurdur. Kültür ve dil insanların aidiyet duygusunu pekiştirir ve bireyin, manevi olarak aynı kültür ve dili paylaştığı insanlara karşı bir gönül bağı kurmasını sağlar ve böylece birey kendini o kültür ve dille tanımlar ve özdeşleştirir.

Nitekim zaman içerisinde toplumların sıkı sıkıya tutunduğu kültürlerin de değiştiğini görürüz. Çoğu toplum değişime kapalıdır ve kısa vadede tepkilidir de. Fakat her ne kadar değişime karşı güçlü bir direnç söz konusu olsa da uzun bir süreç içerisinde varlığını sürdürmüş kültürel öğeler ve dil için de değişim kaçınılmazdır. İnsan sadece kendi yaşadığı toplum içerisindeki insanlarla iletişim halinde değildir. Savaş, göç, kıtlık gibi zorunlu nedenlerin yanı sıra ticaret, turizm, eğitim, sağlık, evlilik gibi birçok nedenle de farklı toplumlarla iletişim halindedir. İletişimin olduğu her yerde ister istemez karşılıklı maddi manevi alışveriş gerçekleşir ve alınan ve verilen maddi, manevi değerler kişiler aracılığıyla toplumun diğer üyelerine aktarılır. Burada bahsedilen iletişim ve etkileşim toplumun en küçük parçası olan birey aracılığıyla gerçekleştirilen bir iletişim ve etkileşim türüdür. Oysa günümüzde kitle iletişim araçlarıyla çok daha büyük bir iletişim ve etkileşim ağı kurulmakta, savaşlar ve işsizlik toplu göçleri tetiklemekte, toplumlar içerden ve dışardan hızlı bir şekilde çağa ayak uydurmak adı altında değişime uğratılmaktadırlar. Ülkeler arasında sürekli bir insan sirkülasyonunun söz konusu olduğu bir dünyada, sınırlar artık iletişimin ve birlikte yaşamanın önünde bir engel olmaktan kalkmış, siyasi birer bariyer olarak kalmıştır. Nitekim günümüzde insan hareketlerinin önüne geçmek günden güne daha da zorlaşmış bunun sonucu olarak yasalar daha ılımlı hale getirilmiştir. Dünyanın öbür ucunda yaşayan bir insanın istediği herhangi bir coğrafyaya gitmesi artık büyük engeller aşmasını gerektirmemekte, dünya vatandaşı olarak seyahat etme özgürlüğü zengin fakir, eğitilmiş eğitimsiz hemen herkese tanınmaktadır.

Küresel vatandaş/dünya vatandaşı (global citizenship)

Küresel vatandaş veya dünya vatandaşı ya da Alain Touraine'in eyleyen olarak tanımladığı dünya sakinlerine ithafen oluşturulmuş bu kavramı, literatüre kazandıran Alman filozof Immanuel Kant'tır. Dünyadaki çatışmaların çözümü ve barış ortamının sağlanması için ortaya attığı dünya vatandaşlığı idesi, evrensel bir uzlaşma önerisi niteliğindedir. Nitekim tarihten günümüze insanlar arasında her daim çatışmalar var olmuş ve bu çatışmaların insanlığın ve içinde yaşadığımız gezegenin zararına birçok sonucu olmuştur. "Her aşamada bir sorun olarak tespit edilen ve çözümlenmeye çalışılan çatışma hâli, Kant'ın felsefesinde vurgulandığı üzere akla uymamaktan, aklın henüz yetkin bir şekilde kullanılmamasından kaynaklanır. Aklını doğru olarak kullanan dünya vatandaşları, bu sebeple dünya gözlemleyicisinden daha üst ve olumlu bir konumda yer alırlar. Akılları vasıtasıyla, doğa tarafından nihaî olarak gerçekleşecek olan gerçek barış düzenine ulaşabilirler. Kant, yayımlanmamış taslak metinlerinde sıradan insanları dünya gözlemleyicisi olarak vasıflandırır. Dünya vatandaşı olarak insan ahlaki bir şahsiyet, kendi özgürlüğünün bilincinde olan rasyonel bir duyu varlığı ve bir dünya sakinidir (Kant, AA, XXI, aktaran: Şallı, 2018:102). Kant'ın dünya vatandaşı tanımına zaman içinde farklı anlamlar yüklenmiş ve dünyada ortaya çıkan birçok sorunun çözümüne dayanak olarak gösterilmeye başlanmıştır. "Fröbel, Kant'ın dünya vatandaşlığı idesine, "tüm insanların katıldığı demokratik yapılanmış bir federal birlikle, bu gezegenin özerk bir mukimi, sahibi ve idarecisi olduğunun bilincine sahip insan soyunun kendi kendini yönetmesiyle" önemli ölçüde bir biçim verir" (Touraine, 2011: 142-143). Bu bağlamda küresel vatandaş modeli, daha geniş bir dünyanın farkında olan, çeşitliliğe saygı duyan ve değer veren, sosyal adaletsizliğe tepki gösteren, dünyayı daha adil ve yaşanılabilir bir yer haline getirmek için ortak eylemde etkin bir aktör olmaya istekli ve sorumluluk sahibi küresel düzeyde bir vatandaş modelidir. Küresel dünyanın getirdiği küresel ısınma ve iklim değişikliği, savaşlar, kıtlık, yer altı ve yer üstü enerji kaynaklarının tükenmesi eğitim, sağlık, kadın-erkek ve fırsat eşitliği gibi küresel sorunların çözüm sürecinde birlikte hareket edebilecek dünya vatandaşları veya küresel vatandaşlar yetiştirmek elbette dünyamızın geleceği için elzemdir. Fakat bu ide emperyalist güçlerin istekleri doğrultusunda saptırılabilir ve dünyayı bir kaos ortamına çevirebilir.

Küresel kültür (global culture)

Bir milletin ortak yaşam anlayışı olan kültürü oluşturan ve kuşaktan kuşağa aktarılan belli başlı değerleri vardır. Dil, din ve inançlar, gelenek ve görenekler, tarih, ahlak ve sanat anlayışları ilk akla gelen değerler arasındadır. Her millet sahip olduğu bu kültürel değerleriyle tanımlanır. Milli kültürden yoksun ülkeler, birlik ve dayanışmayı sağlamakta zorluk çekerler. Kendilerine özgü değerleri olmayanlar kolaylıkla başka kültürlerin tesirinde kalarak asimile olup kaybolurlar. Tarihin derinliklerinden süzülerek gelen milli kültür bir milletin sahip olduğu en büyük zenginliktir. Milli öğeler bir milletin ortak tutum ve davranışlarını meydana getiren yapı taşlarıdır. Bunlar toplum içerisinde insanları birbirine bağlayan çimento vazifesi görürler (Aytekin, 2019: 270).

Ancak ilerleyen süreçte milli kültüre yönelik tehditler artmış, 1980'li yıllarda karşımıza çıkan küreselleşme (globalisation) kavramıyla birlikte, değişimin, gelişimin sonucunda bazı yönelimler ortaya çıkmış, içinde bulunulan durumu anlamlandırabilmek ve birlikte hareket edip, barış ve huzur içerisinde yaşayabilmek için birtakım arayışlar içerisine girilmiştir. İşte tam bu noktada kitle ve iletişim araçlarının insanlar üzerindeki etkisi keşfedilmiş, tüm dünyayı ilgilendiren uluslararası politikalara ve dünya ticaret piyasasına yön vermek için küresel kültür adı altında ortak bir kültür yaratılmaya başlanmıştır. Küresel kültür, dünyayı tek bir topluluk olarak kabul eden ve bu topluluğun üyesi olmak için sadece insan olmanın yeterli olduğu ve ileri sürdüğü idealleri insan varlığının temeli olduğuna inandığımız genel ahlaki değerlere dayandıran ortak bir bilinçtir. Bunlar insan hakları, eşitlik ve adalet, çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılması, ülkeler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve dünyanın kültürel çeşitliliğinin korunması olarak sıralanabilir.

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve ılımlı politikalarla birlikte, ülkeler ve insanların birbirleriyle bu denli uzak ama yakın olmaları nedeniyle, hepimiz şu anda gelişmekte olan bir dünya topluluğunun parçasıyız. Bu, köyümüzden, kasabamızdan, şehrimizden, ülkemizden veya etnik kökenimizden vazgeçmemiz gerektiği anlamına gelmez, bu şu an içinde bulunduğumuz dünya topluluğuna ait olduğumuz anlamına gelir. Fakat "farklı dünya görüşleri ve yaşam tarzları birbirine yakınlaştıkça fikir, kimlik ve kurumlar arasında benzerlikler ve farklılıklar eş zamanlı olarak oluşmaktadır. Ancak, küresel kültürün dünyadaki farklı kültürleri ve yapıları organize eden bir referans sistemi olduğu kabul edilirse, bu kültür ve yapının bazı evrensel kategoriler ve standartları temsil etmesi yanında, toplumlar arasında bir "ortak bilinç" yaratması olası bir durumdur" (Şentürk, 2008:100). Görünürde küresel kültür herkes içindir ve dünyayı küçük bir köy olarak kabul eder. Bu köyde yaşayan herkes aynı hak ve özgürlüklere sahiptir ve insanlığın ortak yararına olan ideallere hizmet eder. Küresel kültürü benimsemiş küresel vatandaşlar ayrıca doğdukları ve yaşadıkları ülkelerin vatandaşlarıdır. Bu nedenle, ülkelerinin küresel meselelerdeki pozisyonlarını etkileme gücüne sahiptirler. Günümüzde küresel vatandaşlık, küresel sorunlar karşısında birlikte pozisyon almak demektir. Bu bilinçle vatandaşlar, sorunları çözmeye yönelik çalışmalara, hazırlanan bildirimlere destek vermeye, gösterilere katılmaya, fonlara katkıda bulunmaya teşvik edilir. Bu şekilde ülkelerin iç ve dış politikalarının şekillenmesinde etkin bir rol oynarlar. Esasen küresel vatandaş için dünya vatandaşı olmak kendi ülkesinin vatandaşı olmaktan önce gelmektedir.

Bu yönüyle çok masum ve dünyanın geleceği için çok makul gibi görünen bu ideal, kitlelere diledikleri gibi yön verme gücüne sahip yöneticilere büyük fırsatlar sunmaktadır. Öyle ki dünyayı yöneten bu emperyalist güçler insanları, toplumları ve gelişmekte olan ülkeleri bu şekilde kontrol altında tutmaya çalışmakta, teknoloji vasıtasıyla empoze etmek istedikleri fikirleri dünyanın diğer ucundaki insanlara ulaştırmakta ve harekete geçmesini sağlamaktadırlar. Bu şekilde empoze edilen fikirler, ideolojiler bireyden topluma aşamalı olarak yayılmakta ve güç kazanmaktadır. Aynı ideolojiyi savunan bireyler dernekler, sendikalar, sivil toplum örgütleri gibi çatılar altında örgütlenmekte ve zamanla devletin karar mercilerini etkileyecek güce sahip olmaktadır. Bunun sonucunda emperyalist güçler devletlerin yönetimine dolaylı olarak müdahil olmuş olurlar.

Erki elinde bulunduran yöneticilerin, küresel kültür ile ortak bir bilinç yaratarak kitleleri harekete geçirip, gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelerin iç ve dış politikalarına, dolaylı olarak müdahil olmalarının yanı sıra, dünya ticaret piyasasını da yönetme gücünü ellerinde bulundurdıkları bir gerçektir. Küreselleşmeyle birlikte ortak şirketler, ortak projeler, ortak örgütler vb. birçok yapılanma ortaya çıkmış ve dünya üzerinde farklı dil ve kültüre sahip farklı coğrafyalardan insanlar ortak bir amaç uğruna bir araya gelme ihtiyacı duymuşlardır. Bu birliktelik karşılıklı anlaşmayı ve uyum içinde birlikte çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Birbirlerinin dil ve kültürüne tamamen yabancı olan bu insanlar arasındaki ilişkiyi sürdürülebilir kılmak ve kurulan bu ortak yapılanmalar için ortak pazar yaratmak gayesiyle, 1980'li yıllardan itibaren, heterojen bir yapıya sahip küresel bir kültür yaratma çabası içerisine girilmiştir. "Yeni dünya patronu konumundaki çok uluslu şirketler için her ülke bir pazar ve her fert bir "müşteri"dir. Bu şirketlerin küresel projeleri, dünyadaki bütün ülkelerin fertlerini kapsama alanlarına dahil etmektir" (Eroğlu, 1999, aktaran: Talas, Kaya, Bildirici 2008: 27-28). Küresel kültür, bir nevi "tüketim kültürü" veya "popüler kültür"dür. Bu kültür, birçok kişi tarafından tercih edilen veya çok sevilen ürünler, metinler ve birtakım uygulamalardan oluşan ticari bir kültürdür ve zamanla günlük yaşamın parçası haline gelir. Küresel kültür yaratma gücüne sahip çok uluslu şirketler, büyük sermayeleri, iş gücünü ellerinde bulundurdıklarından dolayı teknoloji vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bir bireye ulaşma kabiliyetine de sahiptirler. Bu şirketler özde olmasa bile yüzey yapıda, pazarladıkları ürünler ve empoze ettikleri fikirler aracılığıyla kültürlerin değişmesine neden olmaktadır. Geliştirilen farklı projeler kapsamında, popüler kültür ile dünya vatandaşları arasında ortak bir payda yaratılmakta, kitleler etki altına alınıp, büyük şirketlerin ve dünyayı yöneten güçlerin çıkarları doğrultusunda ortak idealleri, amaçları, yaşam tarzları olan dünya vatandaşları modeli

uygulanmaya çalışılmaktadır. "Ancak bu projeler ile farklı milletlerin "ulusal projeleri" çatışma halindedir. Ortaya çıkan bu çelişkili durum sebebiyle, milli kimlik krizi meydana gelmektedir. Çünkü, çok uluslu şirketler, küresel kültür özelliklerine sahip olmakla, dünya vatandaşlarının, kendi ürünlerini satın almaları noktasında, milli kimlik ve milli kültürlerden farklı bir sonuç ortaya çıkaracağını düşünmektedirler. Başka bir deyişle, ürünlerini küreselleşme sayesinde daha kolay pazarlayabilecekleri kanaatine sahiptirler" (Eroğlu, 1999: aktaran: Talas, Kaya, Bildirici 2008: 27-28). Küreselleşme, Batı kültürünün yayılmasına ve gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yerel kültürün yüzey yapıda değişmesine neden olmaktadır. "Küreselleşmenin kültürel sonuçları ile ilgili olarak en fazla öne çıkan husus dünyada Amerikan kültürünün küresel kültür olarak yaygınlık kazanması meselesidir. "Amerikanlaşma", "McDonaldslaşma" gibi özgün ifadelerle de izah edilen bu konu, hayat tarzı açısından dünyada numune bir kültür olma yolunda çok önemli mesafeler kat eden Amerikan yaşam biçiminin, anti demokratik toplumlar da dâhil olmak üzere, yaygınlaşmasından kaynaklanan bir husustur. Amerikan kolası, hamburgeri, eğlence biçimi, dans şekilleri, film, plak, CD ve VCD gibi somut kültür unsurlarının yoğun bir şekilde küresel ölçekli olarak kabulü böyle bir realitenin varlığını kabul etmenin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır"(Talas-Kaya, 2007: 159). Günümüzde gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insan Amerika gibi gelişmiş ülkelerdeki insanların yaptıklarını kopyalamaktadırlar. Dolayısıyla kendi kültürlerini görmezden gelmekte ve günlük hayatlarında batı kültürünü/batılı yaşam tarzını benimsemektedirler.

Yabancı düşmanlığı (xenophobia)

İngilizcesi xenophobia olan, yabancı düşmanlığı kavramı, Yunanca "korku" anlamına gelen "phobia" ile "yabancı" anlamına gelen "xenos" sözcüklerinden türemiştir. Anlam olarak yabancı korkusunu karşılıyor olsa da genellikle yabancı düşmanlığı veya yabancılardan nefret etme düşüncesini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Yabancı düşmanlığı, topluma ya da ulusal kimliğe yabancı olan ya da yabancı olduğunu algıladığı kişileri reddeden, dışlayan ve sıklıkla kötüleyen tutumlar, ön yargılar ve davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Asia-Pacific NGO Meeting for the World Conference, 2001, aktaran: Özmete, Yıldırım, Duru, 2018: 193). Yabancı düşmanlığı, topluma veya ulusal kimliğe yabancı ya da yabancı oldukları algısına dayanarak kişileri reddeden, dışlayan ve karara bağlayan tutumları, önyargıları ve davranışları tanımlar. Genellikle yabancılara karşı düşmanlık, nefret, korku, güvensizlik veya hoşgörüsüzlük gibi duyguları içeren önyargının aşırı ifadesi olarak tanımlanan insanlığa karşı manevi boyutta oluşan fakat kimi zaman maddi boyutta kendini gösteren bir 'nefret suçu'dur. Kendi kültürlerine karşı muhafazakâr ve tutucu toplumlar için "öteki kültürler bir kültür yokluğu –"medeniyetten nasibini almamış", kaba, tuhaf ve acımasız varlık biçimi, insandan çok hayvanlık-olarak gösterilir. Alternatif olarak, bu kültürler bozulmanın bir ürünü-marazi, sıklıkla patolojik, "normal" den kopuş, bir sapma, sapkınlık ya da anormallik-olarak resmedilir. Eğer öteki hayat biçimleri kendilerine göre, tam ve geçerli kültürler olarak kabul edilseler bile, tuhaf, bayağı ve ne olduğu anlaşılamayan bir tehdit olarak gösterilecektir; onlar belki öteki, daha az itina gösterilecek insanlar için kabul edilebilir ancak kesinlikle bizim gibi farklı insanlar için kabul edilemez. Bu ve benzeri bütün tepkiler çeşitli zenofobi (yabancı korkusu) ya da heterofobi (farklılık korkusu) biçimleridir. Bunlar yalnızca ortak kültürel kod ile sağlanan kırılğan ve istikrarsız düzeni savunma-müphemlikle mücadele-yöntemleridir" (Bauman, 2010: 177).

Nitekim toplumların etnik ve ırksal çeşitliliğinin artması, küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Bu durum, ülkelerin çok ırklı veya daha çok etnik hale gelmeleri ve farklı kültürlerle, ırklara, dinlere sahip, farklı dili konuşan insanları barındırmaları ve kültür çatışması bağlamında birçok zorlukla karşı karşıya kalmaları anlamına gelir ve onları artan çeşitliliğin gerçekliğine değinmek, karşılıklı saygıyı sağlamak ve farklılıklar arasındaki ilişkilere aracılık etmek için politik, siyasal, sosyal ve ekonomik mekanizmalar bulmak zorunda bırakır. Fakat yabancı düşmanlığı ve ırkçılık, göçmenleri işçiler veya sığınmacılar olarak önemli ölçüde kabul etmiş bazı toplumlarda tezahür eder hale gelmiştir. "Denebilir ki, "biz" ile "onlar", "burası" ile "orası", "içerisi" ile "dışarı" ile "yerli" ile "yabancı" ayrımları

kültürlerin kurduğu ve sürdürdüğü en önemli farklılıklardan bazılarıdır. Yapılan bu ayrımlarla, kültürler, kendi bölünmez düzenleri için hak talep ettikleri ve her tür rekabetten korumak istedikleri alanın sınırlarını çizer. Öteki kültürlerle ancak uzakta kaldıkları müddetçe-yani, bütün alışverişin engellenmesi ya da bunun sıkı bir biçimde kontrol edilen bir alanla ve ritüelleşmiş bir biçimle sınırlandırılması koşulunda- hoşgörü gösterilebilir” (Bauman, 2010: 177). Zira farklı kültürden insanlar bir arada yaşamak durumunda kaldıklarında, karşı kültürü kendi kültürlerine ve ulusal varlıklarına bir tehdit olarak algılar ve dışlarlar. Yabancı düşmanlığı, dünyadaki çatışmanın çözümü için en istenmeyen davranış biçimlerinden biridir.

Kültür bencilliği (ethnocentrism)

Kültür ve dil bir milletin ortak paydasıdır. Nitekim millet olma duygusu paylaşılan değerler bütünü olan kültür ve dilden doğar. Bu öyle güçlü bir bağıdır ki çoğu zaman kişi kendi kültürünü ve dilini tüm diğer kültürlerden ve dillerden üstün tutar, diğer kültürleri ve dilleri kendi kültür ve dilinden aşağı görür. Literatürde bu davranış biçimi, budun/kültür bencilliği, kültürel içedönüklük, kültürel taassup, etnosantrizm (ethnocentrism) gibi farklı terimlerle karşımıza çıkmaktadır. Kültür bencilliği “kişinin kendi kültürünü temel/merkeze alıp, kendi kültürel unsurlarını doğru ve üst olarak kabul edip, diğer kültürleri kendi kültürel standartlarına göre değerlendirmesi/eleştirmesi/aşağılamasıdır. Etnosantrik bakış açısı, kendi kültürel standartlarının doğru olduğunu varsayıp, diğer kültürlerle tepeden bakmayı/eleştirmeyi/küçümsemeyi de beraberinde getirir. Etnosantrizm, örneği tarihsel süreçte sıklıkla görüldüğü şekilde kendi doğrularının mutlaklığından hareketle diğer kültür unsurlarını yukarıdan aşağıya yeniden şekillendirmeden (toplum mühendisliği/jakoben tavırlar), yok etmeye (soykırımlara) kadar giden davranışlara da yol açabilmektedir” (Zencirkıran, 2016: 74). Kültür bencilliği hemen her toplumun sahip olduğu bir tutumdur, kendi kültür ve diline derin anlamlar yükleyerek kutsallaştıran toplum üyeleri, öteki olarak gördükleri farklı kültür ve dile sahip insanlara kendi kültür ve dilini benimsetmeye çalışırlar. Fakat kendi kültür ve dilinin değişmesi söz konusu olduğunda buna güçlü bir direnç gösterirler. Oysaki etkileşim ve değişim kaçınılmazdır. “İnsanoğlunun ihtiyaçları ve inançları zamana ve mekâna göre değişir. Bunlar öz itibarı ile aynı kalsalar bile, onları tatmin eden vasıtalar aynı kalmaz. Medeniyet tarihini inceleyince, kültürlerin değiştiklerini görürüz (Kaplan, 1983: 32). Fakat kültürel anlamda köklü bir değişim milletleri yok olmaya kadar götürebilir. Bu nedenle bazı toplumlar kendi kültür ve dillerini korumak adına bir takım davranışlar geliştirirler. Bazı sanayi toplumları, yeniliği ve değişimi bir tehdit olarak görmeyip ılımlı yaklaşırken, sanayileşmemiş toplumlar yeniliğe ve değişime kuşku ile yaklaşırlar. Bu toplumlarda gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bir bağlılık söz konusudur ve bilinen şey yeni olan herhangi bir şeyden daha değerlidir. Kendi kültürüne karşı bir sevgi ve bağlılık duymanın da ötesinde tutuculuk ve bağnazlık anlamına gelen etnosantrizm, birlikte yaşamının önündeki en büyük engellerden biridir.

Kültürel yozlaşma (deculturation)

Kültür bencilliği (ethnocentrism), yabancı korkusu (xenophobia) gibi tutumlar aynı gezegeni paylaşan dünya vatandaşları için ne kadar tehlikelilerse, bir ülkenin kendi kültür öğelerini kaybederek tamamen yabancı kültürlerin egemenliği altına girmesi anlamına gelen kültürel yozlaşma da aynı şekilde tehlikeli ve kabul edilemezdir. Yabancı kültürlerin milli kültür öğelerini yok edecek şekilde o kültürel yapılanmanın içinde yayılması o kültürün yozlaşmasını ifade eder. Her ne kadar küreselleşen dünyanın güçleri, ortak tek bir kültürü dayatmaya çalışsalar da farklı coğrafyalarda yaşayan dünya vatandaşlarının varoluşlarından itibaren oluşturup, benimsedikleri kültür öğelerini bir anda terk etmeleri olası değildir. Kültürel değişim onyıllar hatta yüzyıllar alabilir, fakat kültürel yozlaşma ve klişeleşme (stereotype) ulus devletler için tehlikeli ve kabul edilemezdir. Varlıklarını kültürleriyle tanımlayan insan topluluklarına, küresel güçlerin uygun gördükleri tek bir kültürü dayatmak, küresel dünyada sömürgeciliğin modernleşmiş halidir. Ekinsel sömürgeleştirme olarak adlandırılan bu sömürü türü, askeri güç kullanarak bir toplumun gelişim sürecine müdahale etmek, doğrudan egemen güce bağımlı bir köle durumuna sokarak sömürgeleştirmek yerine, kültürel yozlaştırma yoluyla dolaylı olarak

sömürgeleştirme sürecidir. Günümüz dünyasında küreselleşme adı altında tüm insanlar tek bir egemen güce hizmet etmeye ve tek bir yaşam tarzını benimsemeye itilmektedirler. "Ekinsel sömürgeleştirmeye ve bir yaşam tarzının bütün dünyaya benimsetilmesine şiddetle karşı çıkılması zorunludur, ama ekinlerin bundan böyle bütün dünyadan yalıtılmayacağını ve egemenlik altında olan ekinlerle egemen ekinleri hiç düşünmeden birbirine karşılaştırmanın gerçekte pek gelenek kaygısı bulunmayan yetkeci bir siyasanın tasarısı olduğunu da unutmamalıyız" (Touraine, 2011: 225).

Benzeştirme/asimilasyon (assimilation)

Benzeştirme, genellikle bir grubun daha büyük bir toplumun kavram ve normlarını yavaş yavaş edindiği bir süreçtir. Bir ülkenin başka bir ülkeyi işgal edip sömürgeleştirerek, toplumsal hayatın her alanında zorla değişim başlatması veya savaş, iş, eğitim, sağlık vb. nedenlerle baskın kültürün hakim olduğu ülkeye göç eden göçmenler üzerinde uygulanan entegrasyon aşamalarının tümüdür de denilebilir. Zencirkıran'a göre asimilasyon, "zorla kültür değişmesinin gerçekleştirilmesidir. Özellikle sanayileşme sürecinde Afrika, Asya ve Uzakdoğu' da çok sayıda ülke asimilasyon yoluyla kültürel değişime uğratılmıştır. Asimilasyon sürecinde, işgal edilen ülkenin geçmişle olan kültürel bağları ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu bağlamda dilin ve eğitim uygulamalarının değiştirilmesi, geleneksel ve kültürel ritüellerin yasaklanması, asimilasyon sürecinde öne çıkan uygulamalardır. Uzun yıllar İngiltere sömürgesinde bulunan Hindistan' da bu etkinin izlerini günümüzde görmek mümkündür. Başarılı örneklerinin geniş bir küresel izleyiciye ulaştığı Bollywood filmleri izlendiğinde Hindu dilinde İngilizcenin etkisi net olarak görülmektedir. Bunun yanında Hindistan' da Kriket'in en popüler spor olmasında İngiliz sömürgeciliğinin büyük etkisi bulunmaktadır" (2016: 79). Dil bir kültür aktarım aracı olduğundan, o toplum içerisinde anlam kazanan semboller, dil aracılığıyla devamlılığını sağlar. Özgürlük, bağımsızlık, adalet, ahlak, namus, dayanışma vb. kavramların o toplumda oluşturduğu anlamsal devamlılığı, dil sağlar. Bu bağlamda kültürel asimilasyon yapmayı hedefleyen devletlerin ilk yaptığı uygulamalardan birisi işgal edilen ülkenin dilini değiştirmektir. Dil ortadan kalktığında dilin sağladığı ortak anlamlar da kaybolmakta, azınlığın sahip olduğu kültürel öğeler baskın kültüre daha kolay asimile olmaktadır (Zencirkıran, 2016: 67). Hofstede kültürü semboller, kahramanlar, gelenekler, değerler olmak üzere dört tabakaya ayırır ve bunları soğana benzeyen bir diyagramda birbirleri ile şöyle ilişkilendirir: Tıpkı bir soğanın cücüğü gibi, kültürün çekirdek kısmında değerler vardır. Nasıl soğanın cücüğünü, diğer tabakaları soymadan görmek mümkün değil ise, toplum fertlerinin davranışlarına, beklentilerine anlam ve yön veren ölçüler olarak bilinen değerleri de, etrafını çevreleyen tabakaları atlayarak, keşfetmek imkansızdır (Hofstede, G., Hofstede, G.J. and Minkov, M. 2010: 9). Hofstede'in soğanın cücüğüne konuşturduğu değerler kültürün özünü oluşturan ve değişmesi en zor olan öğeleridir. Bununla birlikte, nasıl ki bir kültürü, üst tabakaları atlayarak keşfetmek mümkün değil ise aynı şekilde hedef kültürü matamorfoza uğratmak da mümkün değildir. Bir toplumu asimile etmeye, semboller, kahramanlar, geleneklerden başlamak ve en son da değer algılarını değiştirmek, böl-parçala-yönet politikası yürüten sömürgeci devletlerin izlediği bir yöntemdir.

Hofstede'in "Soğan" Modeli (Hofstede, G., Hofstede, G.J. and Minkov, M. 2010: 8)

Sosyo-ekonomik statü, sosyal hareketlilik eğilimi ve eğitim kazanımları, iş piyasası entegrasyonu, dil becerileri ve farklı toplumlardan insanların birbiriyle evlenmeleri asimilasyonun ölçülebilir kıstaslarıdır. Göçmenlerin karşılaştığı asimilasyon aşamalı olarak şu şekilde düşünülebilir: İlk önce, çeşitli etnik gruplar, ev sahibi ülkenin vatandaşları ile sosyo-ekonomik fırsatlara aynı erişime sahip oldukları doğal bir süreç aracılığıyla ortak bir kültürü paylaşmaya başlar. Daha sonra, bu süreç, özgün kültürel ve davranışsal kalıpların yenileri lehine kademeli olarak ortadan kalkmasıyla devam eder. Son olarak, süreç geri döndürülemez bir şekilde tam asimilasyon ile sonlanır. Bu nedenle, çeşitli göçmen grupların nesiller arası kültürel, sosyal ve ekonomik entegrasyon süreci yoluyla üst kültür içerisinde “erimesi” kaçınılmazdır.

Savaş veya sömürgeleştirme yoluyla hakimiyet kurulan ülkenin vatandaşlarını asimile etmek ise bir insanlık suçudur. Bu durumda güçlü olan ülke şiddete ve çeşitli yaptırımlara başvurarak hedef ülkeyi hakimiyeti altına alır ve o toplumun üyelerini zor kullanarak kendi kültürüne asimile etmeye çalışır. Kuşkusuz bu, bir milletin başına gelebilecek en kötü şeydir. Nitekim bir insanın doğduğu andan itibaren maruz kaldığı, algısının, yaşam tarzının şekillendiği, adeta içinde var olduğu ve kendisini onunla tanımladığı bir kültürü ve dili hiç var olmamışlar gibi yok saymaları mümkün değildir. “Bir insan bazı alışkanlıklardan vazgeçebilir; bazı inançlarını değiştirebilir; hatta hiçbir köklü alışkanlığa sahip olmayacak kadar genç ise önüne serilen her şeyi benimseyebilir. Fakat kırk yaşında, elli yaşında artık şahsiyeti tam teşekkül etmiş bir kimseye, o güne kadar sahip olduklarının tamamını değiştirmesini teklif ederseniz, bu onun için intihar demek olur. Çünkü teklif edilen değişimleri kabul ettiği takdirde ortada artık başka bir insan vardır; eski şahsiyet ölmüştür (Güngör, 1996:10). İnsan temel hak ve özgürlükleri açısından bakıldığında asimilasyon kabul edilemez bir olgudur. Bununla birlikte, dünya barışının sağlanması, dünyadaki kültür çeşitliliğinin yaşatılabilmesi ve toplumların kültürel değerlerine zarar verecek uygulamaların önüne geçilebilmesi için uluslararası düzeyde politikalar, yasalar, projeler tasarlamak ve yürürlüğe koymak gelişmiş ülkelerin üzerine düşen görevler arasındadır.

Kültürleşme (acculturation)

Kültürleşme, iki ya da daha fazla sayıdaki farklı kültür grubunun sürekli ilişki ve etkileşimi sonucunda, gruplardan birisinin ötekine ait kültürel öğeleri kabul etmesi, benimsemesi ve ortaya yeni bir kültür bireşimi (sentezi) çıkması süreci olarak tanımlanabilir. Kültürleşme süreci için en az iki farklı kültür sistemi gerekmektedir. Fakat bu yeterli değildir. İki kültür sürekli ilişki ve etkileşim durumunda olmalıdır. Kültürleşmenin ikinci bir önşartı da yayılma (difüzyon) dır. İki farklı kültürel sistem, doğrudan bir ilişki kurmadıkları halde, difüzyon yoluyla ve başka kültürler aracılığı ile birbirlerini etkileyebilirler. Kültürleşme, genel anlamıyla, başka bir kültürle ilişki ya da alışveriş sonucu ortaya çıkan bir tür kültür değişmesidir. Yabancı ülkelerde uzunca süreler kalan birey ve gruplarda gözlemlenen değişimler kültürleşmedir.

Kültürel Yayılma (Difüzyon): Odaklar (O); Dalgalar (D) ve Girişimler (G). (Güvenç, 1979: 78)

Kültürleşme bir tür yayılmadır. İki bağımsız kültür sürekli ilişki durumuna geldikleri zaman birisi ya da diğeri egemen duruma gelir ve yeni bir birleşim doğar. Başka bir ifade ile, bir kültürün ya da kültür ögesinin başka bir kültüre girmesi sonucu, her ikisinin de değişmeye uğraması sürecidir.

Etki derecesi yayılmadan daha fazladır. Antropolog Kroeber, kültürleşmeyi, iki kültür arasında fazlaşmış benzerlik süreci olarak niteler. İki kültür arasında bir birleşimin olduğu değişim sürecidir. Bu birleşme, az ya da çok sürekli ilişki sonucudur. Bu ilişki çeşitli biçimlerde olur. Kolonileşme, savaş, askeri fetih, meslek, göç, misyoner iş, ticaret, iş adamlarının ya da turistlerin seyahatleriyle olabilir. Ayrıca kitle iletişim araçları da dünyadaki kişileri birbirine bağlamaktadır.

İkinci bir dil öğrenimi, ikinci bir kimliğin edinilmesini de içerir, hedef dilin ait olduğu kültür ile öğrenenin ait olduğu kültür arasında kültür etkileşimi başlar ve bu yeni kimliğin yaratılması sürecine kültürleşme denir. "Kültürleşme süreci, dil resmedildiğinde daha da derinleşir. Kuşkusuz, kültür varlığımızın özünün derinlerine yerleşmiş salt yapının bir parçasıdır, fakat dil, bir kültürün üyeleri arasındaki iletişim araçlarının o kültürün en görünür ve en uygun ifadesidir. Bu nedenle, bir kişinin dünya görüşü, öz kimliği ve düşünme, davranış, duygu ve iletişim kurma sistemleri başka bir kültürle temas halinde olabilir" (Brown, 2000: 182). Yabancı bir dili öğrenen bir birey, farklı kültürel geçmişe sahip insanlarla işbirliği yapabilme yeteneğine sahip olur. Farklı ülkelerde çalışabilir, farklı kültürlerle hoşgörüyü yaklaşıp o kültürü benimseyen insanlarla kaynaşabilir, farklı dini gelenek ve göreneklere ve onların içinde gelişen dünya görüşlerini kavrayabilir, dünyada baş gösteren çevresel sorunlara veya kıtlık, hastalık gibi felaketlerle başa çıkmak zorunda olan insanlara yardım eden organizasyonlara katılabilir. Kısacası küreselleşen dünyanın bir parçası olarak tüm bu etkileşim içinde kendisine yer bulabilir.

Kültürasırlık (transculturality)

Kültürasırlık (transculturality) terimi ilk kez 1940 yılında Fernando Ortiz tarafından kullanılmıştır. Güney Amerikalı antrpolog Ortiz, kültürel geçişme ve değişim süreçlerini ABD gibi güçlü ülkelerle Küba gibi daha az güçlü ülkeler arasındaki eşit olmayan hiyerarşik ilişkiler düzeyinde ele almıştır. Ortiz'e göre, kültürasırlık küresel kimliği meşrulaştırmada anahtar rol oynayan bir kavramdır ve önce eski kültürden vazgeçip (deculturation), yeni oluşturulan/yaratılan ortak kültürü benimsemeye sonuçlanan iki süreci ifade eder. Yeni bir kültür oluşturma ya da yaratmak için farklı kültürlerin ya da farklı kültüre mensup insanların karşılaşması ve kültür ürünlerinin birbirine 'geçişerek' karışması gerekir. Kültürasırlı geçişmenin ilk aşaması bireylerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmesidir. Vazgeçilen kültürel kimliğin güçlü gelenekler ve çoğu zaman dinle desteklenen uzun bir geçmişe dayandığı dikkate alınırsa, eski kültürel kimliği bırakma sürecinin çok uzun ve zor bir süreç olduğu kabul edilmelidir. İkinci süreç yeni ortak kültürün yaratılması sürecidir ve karşılaşılacak kültürlerin hiçbirinin tek başına temsil edilmediği, başlı başına yeni bir kültür olarak tanımlanır (Kartarı, 2016: 35-36). Ortiz'in ifade ettiği kültürasırlık tanımı kapsamında ele alınan süreçlerin bizim gibi güçlü gelenekleri olan ve dinle desteklenen bir toplumda pek karşılık görmesi mümkün değildir. Kültürasırlı geçişme ve farklı kültürlerle karşılaşma olmakla birlikte kimse kendi kültüründen vazgeçip yeni bir kültür yaratma düşüncesinde değildir.

Sosyal bağlamda çokdillilik (multilingualism)/birey bağlamında çok dillilik (plurilingualism)

Küresel gelişmelerin ardından gerek sosyal bağlamda gerekse birey bağlamında, çok dillilik kavramının da moda terimler arasında kendilerine yer bulduklarını söyleyebiliriz. Fakat türkçeye her iki kavramın da çokdillilik olarak çevrilmesinden kaynaklanan ve bir kavram karmaşasının ortaya çıkmasına neden olan, bununla birlikte çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan sosyal bağlamda çokdillilik ve birey bağlamında çok dillik kavramlarına açıklık getirmek yerinde olacaktır. Sosyal bağlamda çokdillilik (multilingualism), birçok dilin tek bir ülkede, tek bir bölgede, tek bir toplumda bir arada bulunması ve yaşamasını ifade eder. Bununla birlikte, bir ülke çokdilli olabilir; büyük bir şirket

çokdilli olabilir; bir televizyon kanalı, çeşitli dillerde programlar sunuyorsa, çokdilli olabilir. Örneğin, Kanada, İsviçre, Belçika, Hindistan ve Afrika ya da Asya'daki birçok ülke çokdillidir. Birey bağlamında çok dillilik, bireyin kültürel anlamda aile ortamı dışındaki ve sosyal gruptaki dil deneyimidir. Birden fazla dilde iletişim kurabilen herkes çok dilli bir bireydir. Bildiğiniz dilleri ve kültürleri sınıflandırmadan bu dilleri kullanabiliyorsanız ve bunları kullanarak iletişim kurabiliyorsanız, o zaman çok dillisiniz demektir.

Çokkültürlülük (multiculturalism) ve çok kültürlülük (pluriculturalism)

Çokdillilik/çok dillilik ve çokkültürlülük/çok kültürlülük kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Dil, çokkültürlü bir toplumda, çok kültürlü olmanın en etkin vasıtasıdır. Küresel dünya, insanları çok dilliliğe iterken aynı zamanda o dilin kültürünün de edinimine yol açar. Nitekim "bir uygarlık, birçok ulusların ortak malıdır. Çünkü her uygarlığı, sahipleri olan birçok uluslar, ortak bir yaşam sürerek oluşturmuşlardır. Bu nedenle, her uygarlık kesinkes uluslararasıdır. Fakat bir uygarlığın her ulusta aldığı özel biçimleri vardır ki, bunlara kültür (hars) adı verilir" (Gökalp, 199: 4-5) Bu tanımdan yola çıkarsak her kültürün zaten çokkültürlü olduğunu söyleyebiliriz. Çokkültürlülük, birden fazla topluluğun bütün katmanlarında, sahip oldukları norm ve değerlerinde, ırk, cinsiyet ve etnik çeşitliliği barındırmasıdır. İnsanlar birden fazla kültürle birarada yaşadıkları için hepsinin özelliklerini bilirler ve hepsini şu veya bu şekilde kullanırlar. Birden fazla mikro kültür içinde yaşam yeterliğini kazanmış kişiler kültürel, aynı zamanda o kültürlerin dillerini de öğrenirse çok kültürlü (pluricultural), aynı zamanda dillerini de biliyorsa çok dilli (plurilingual) olarak anılır. Çokkültürlülüğü tek başına farklılık ve kimlikle ilgili değil, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle bir bütün olarak görmek gerekir. İnsanların, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inanç ve uygulamaların tamamını içine alır. Genel anlamıyla, iki ya da daha fazla kültürü içinde barındıran toplumlar, çokkültürlü toplumlar olarak görülürler. Çokkültürlülüğü kabul etmiş toplumlarda kültürel çeşitlilik hoş karşılanır ve desteklenir. Toplum içinde mevcut kültür gruplarının birbirine üstünlüğünden söz edilemez, toplumu oluşturan grupların kendi kültürlerini geliştirme çabalarına genel olarak katkıda bulunulur ve böylece baskın ya da daha geniş kesimin kabul ettiği kültür tarafından asimile edilmesinin önüne geçilmiş, çokkültürlülük korunmuş olur (Kartarı, 2016: 38-39).

Çokkültürlülük denince dikkate alınması gereken şeyler vardır: Öncelikle farklı toplum sayısı kadar farklı kültür olduğu, kültürle ilgili her şeyin farklılığı ve özneliği içerdiği, son olarak da insan kültüre yatkınsa da her kurumsal ve davranışsal sistemin rastlantısallığı ve olumsuzluğu düşüncesi önemlidir. Kültür terimi var olma biçimlerini dile getirir; insan yaşamının, özdeksel olsun tinsel olsun, toplum tarafından aktarılan tüm öğelerini bir araya toplar. Terim yaşam alanlarını, evleri, sanatları, gelenekleri, inançları, alışverişleri, politik yapıları, özellikle de dili kucaklar. Tüm insan topluluklarının 'bir kültürü' vardır, bu kültürde her öge bir kurum oluşturur, bu kurum da insanın öteki insanlarla ve ortamla tüm ilişkilerinde etkindir, sürekli bir etkileşim modelinde belirginleşir. Kültürel olamayan insan davranışı yoktur. Bu bakış açısı bütüncül bir kültür anlayışı önerir: Kültür, doğanın tersine, bir farklılıklar dizgesidir ve ancak farklılıklar yoluyla var olur. Her kültür ekonomi, dil, aile ilişkileri gibi toplumsal yaşamın değişmezlerinden yola çıkarak kendine özgü yapısını oturtabilir (Bourse ve Yücel, 2017: 132).

Tüm dünyayı içine alan bu gelişmenin en güzel örneği Amerika Birleşik Devletler'inde ve Avrupa'da yaşanmaktadır. Her ikisi de göç dalgalarıyla çokkültürlü toplumlar haline dönüşmüşlerdir. Avrupa Birliği küreselleşmenin doğurduğu ekonomik ve siyasi düzeyde birlikte hareket eden bir topluluğun adıdır. Birlik, belirli normlar ve değerler etrafında birleşip, kültürel farklılıklara karşı hoşgörü ve saygı parolasıyla birlikteliklerini sürdürmeye kararlı bir izlenim vermektedir. Teoride bir arada yaşayabilmenin yolunun, herkesin birbirini farklılıklarıyla kabul etmesinden geçtiği söylemi hakim olsada, bu yaklaşımın pratikte beklenildiği kadar iyi sonuçlar vermediği de herkesce bilinmektedir. Badiou'ya göre sorun, "farklılıklara saygının ve insan hakları etiğinin bir kimliği/aynılığı tanımlıyor gibi görünmesindedir. Sonuç olarak, farklılıklara saygı sadece bu kimlikle (ki bu da -gerçi

gözle görülür bir biçimde gerilemekteyse de- zengin bir "Batı" kimliğinden başka bir şey değildir) makul ölçüde tutarlı olan farklılıklar için geçerlidir. Bu ülkedeki [Fransa'daki] göçmenler bile, etik partizanlarının gözünde, ancak "entegre" olduklarında, ancak entegre olmak istedikleri takdirde (biraz düşünürsek bu şu demek: ancak farklılıklarını bastırmak istedikleri takdirde) kabul edilebilir bir farklılık sergilerler. Etik ideoloji, ona en azından "vahiy" ürünü bir kimliğin zenginliğini kazandıran dini öğretilerden kopartıldığı zaman, fetihçi bir uygarlığın şu nihai buyruğundan ibaret kalabilir pekala: "Benim gibi ol ki farklılığına saygı duyayım" (2013: 38).

Badiou'nun "benim gibi ol ki farklılığına saygı duyayım" cümlesi bir kültürel asimilasyon politikasına da işaret etmektedir. Cümle, "Öteki" denilenin egemen kültüre entegre olması koşuluyla saygı göreceğine işaret ediyormuş gibi okunsa da aslında bunun da yeni bir farklılığı ortaya koyduğu görülmektedir.

Söz konusu küresel gelişmeler ışığında, dünyadaki insan hareketliliği ve kültürel etkileşimlerin, insanların bireysel veya toplu olarak yaşamlarını düzenleme sırasında kullandıkları inanç ve uygulamaları kapsayan çokkültürlülüğü ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Son söz olarak, yüzyılın ilk çeyreğinde dünyada hemen hemen her yerde ve her konuda; sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel alt üst oluşumlara sebep olan küreselleşme ve onun sonuçlarının daha çok tartışılacağı açıktır.

Sonuç

Günümüzde, yüzyıllardan beri savaş, göç, doğal felaketler, hastalık, iş gibi çeşitli nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalıp birlikte yaşayan farklı dil ve kültüre sahip toplumlar, bütünleşmeci (intégriste) olarak nitelenen küreselleşme fikri ile farklılıklar daha fazla öne çıkarılarak hiç olmadığı kadar ayrıştırılmaktadırlar. Var oldukları günden beri felaketlere, savaşlara ve göçlere rağmen farklı isimlerle, farklı yönetim biçimleriyle varlıklarını sürdürmüş, kökleri dünyayı dolaşmış dolayısıyla kendi içlerinde zaten bir kültürel çeşitliliğe sahip olan ulus devletlere, emperyalist güçlerin kendi uygun gördükleri tek bir yaşam tarzını dayatmaları ve birleştiricilik adı altında ayrıştırıcı zihniyetlerini aşılamaları bu devletler için kabul edilemez bir olgudur. Son yıllarda, sadece kelime olarak yeni fakat yüzyıllardır algıda var olan düşünceleri resmeden, ırkçılık, kültür bencilliği, yabancı düşmanlığı gibi insanlık için zararlı olan bu kavramların altı çizilerek, bir arada yaşama ve birlikte hareket etme vaadiyle, milli değerlerine sıkı sıkıya bağlı insanlar, bu değerlerden koparılıp kimliksizleştirilmeye çalışılmaktadır. Günümüzde, sınırların ortadan kalkması yerine daha belirgin sınırlar oluşturulmakta ve "öteki" kavramının altı hiç olmadığı kadar fazla çizilmektedir. Ortadoğunun üzerinde oynanan oyunlar güç dengelerini bozmakta, sınırlar yeniden çizilmekte ve günden güne artan doğu-batı, zengin-fakir, siyaz-beyaz arasındaki ayrımcılık dünyayı bir kaosa sürüklemektedir. Bununla birlikte kapitalizm modernlik, küreselleşme, postmodernizm gibi farklı isimler altında yaşamaya ve insanları sömürmeye devam etmektedir. Dünya barışının sağlanması, dünyadaki kültür çeşitliliğinin yaşatılabilmesi, yaratılan küresel kültürün evrensel değerlerinin, yerel kültürlerin milli değerleri gibi, dünya vatandaşları arasında bir gönül bağı oluşturup insanları yönlendirmesi ve insanların birlikte yaşayıp hareket etmelerini sağlaması gelişmiş ülkelerin bugün izleyecekleri politikalara bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Aytekin, H. (2019). *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek*. (Abdullah Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brown, D. H. (2000). *Principles of language learning & teaching*. (4th ed.). New York: Longman.
- Callinicos, A. (2013). *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökalep, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Yusuf Çotuksöken). İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.

- Güngör, E. (1996). *Kültür Değişmesi Ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi. Kitabevi Yayınları.
- Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. NewYork: Anchor Press/ Doubleday
- Hofstede, G., Hofstede, G.J. and Minkov, M. (2010) *Cultures and Organizations: Software of the Mind: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, 3rd edn. New York: McGraw Hill.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kartarı, A. (2016). *Kültür, Farklılık ve İletişim. Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saussure, Ferdinand de, (2001). *Genel Dilbilim Dersleri*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Şallı, S. (2018). Kant'ta Barış Düzeni, Dünya Vatandaşlığı Ve Ötekiler: Modern Kozmopolitizm Düşüncesinin Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (12), 92-108. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Gusbd/Issue/39724/470544>
- Şentür, Ünal, (2008). Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Çalışan Profili: "Ne Olursa Yaparım Abi"nin Sonu. *Farklı Yönleriyle Küreselleşme*. İstanbul: Doğu kütüphanesi yayınları.
- Talas, M., Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (22),149-162. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Tubar/Issue/16963/177152>
- Talas, M., Kaya, Y., Bildinci, S. S. (2008). Yeni Dünya Düzeni ve Güç Kaynakları. *Farklı Yönleriyle Küreselleşme*. İstanbul: Doğu kütüphanesi yayınları.
- Touraine, A. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özmete, E., Yıldırım, H., Duru, S. (2018). Yabancı Düşmanlığı (Zenofobi) Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 18/40 Erişim Adresi: <https://doi.org/10.21560/spcd.v18i39974.451063>
- Zencirkıran, M. (2016). *Sosyoloji*. İstanbul: Dora Yayıncılık.